

TJEERD DE BOER

De derde weg

Een lust, geen last. Met die boodschap startte minister Plasterk eind 2008 de publieke discussie over de modernisering van de monumentenzorg. Een goed gekozen leitmotiv waar je moeilijk op tegen kan zijn. Je moet wel zwaar calvinistisch zijn om de last te prefereren boven de lust. Politiek is het ook een zekere koers: voor bestuurlijke lastenverlichting gaan de handen van links tot rechts nog steeds stevig op elkaar, voor lustenverzwaring is nog nooit een minister met spoed naar de kamer geroepen. Al zou de introductie van dit begrip bepaalde fracties zomaar op ideeën kunnen brengen.

De grap is nu dat in de monumentenzorg deze titel minder gemakzuchtig is dan zij in eerste instantie lijkt. Erfgoed zien als last, is immers een grondhouding in de monumentenzorg. En dan bedoel ik niet de last in de zin van hindermacht, van sta in de weg bij de voortvarende ruimtelijke ontwikkeling van ons land. Ik doel op de problematiserende, defensieve en paternalistische grondslagen, waarop de monumentenzorg – het woord zegt het al – vanaf zijn ontstaan begin twintigste eeuw is gebouwd. Verklaarbaar. Nodig ook, in die tijd. Maar het heeft geleid tot tamelijk zwaar op de maag liggende geloofsbriefjes. Vreemd genoeg betekent dit niet dat de sector ook van zurigheid en zwaarmoedigheid aan elkaar hangt. Integendeel, je moet je best doen om een sector te vinden waar men zo met passie preekt. Waar iemand helemaal uit zijn dak kan gaan op een authentiek tegeltje, om maar iets te noemen. De last van de monumentenzorg is voor de meeste betrokkenen onmiskenbaar een dierbare last.

De idee van erfgoed als lust is niet door Plasterk uitgevonden. De luststroming is al zeker een halve eeuw oud en kent verschillende representanten. Van de deconstructivisten tot de replicateurs. Van vrijgevochten vrijzinnigen tot heidense handelsgeesten. Van belvederebelievers tot monumentenmakelaars. Zij onderscheiden zich van de lastdragers doordat zij niet de dreigende vernietiging van het erfgoed als grootste probleem zien, maar de dreigende irrelevantie. Het monument als maatschappelijk kapitaal staat voorop, in plaats van het monumentenbestand als collectie. De laatste decennia heeft de lustbenadering sterk aan kracht gewonnen, gesteund door een maatschappelijk besef dat

het erfgoed waarde heeft in economische, sociaal verbindende en educatieve zin. Op dit moment weten twee typen vertegenwoordigers van de lustbenadering zich bijzonder goed te manifesteren: de lustige verkopers die in het karakter van erfgoed (louter) toegevoegde waarde en brandingsmogelijkheden zien. En de lustige verbouwers die, gelovend in de pracht en zeggingskracht van het erfgoed, de transformatie ervan tot een zeer smakelijke aangelegenheid maken.

De lust en de last. Ze houden elkaar niet gevangen. Visies en interventies op basis van een van de twee scholen kunnen prima naast elkaar bestaan. Zelfs binnen een persoon: eigentijdse erfgoedzorgers kunnen schakelen tussen beide benaderingen, naar gelang de opgave, de opdrachtgever of hun eigen smaak en stemming. Dit vraagt wel eens om wat uitleg, bijvoorbeeld wanneer het bij adviseurs of toezichthouders zoeken is naar een lijn in de smaak van de oordelen, onwerkbaar is het niet. En we houden elkaar gerust scherp in het debat over de vraag of de slinger niet te ver naar het genot, dan wel naar het geploeter doorslaat. Het probleem is alleen dat de dichotomie van last en lust ons niet meer verder brengt. Het leidt tot veel improductief debat en te vaak tot de conclusie dat de waarheid in het midden ligt. Zij draagt ook bij aan gespleten zelfbeelden van erfgoedprofessionals en

aan onheuse bejegening van collega's, omdat we bewust of onbewust de neiging hebben om iemand, of althans zijn handelen, in te delen in een van beide kampen.

Is er een derde weg voorstelbaar die deze tegenstelling overbrugt? Een nieuwe toonsoort die ons kan verbinden in een productieve en preservatieve omgang met ons erfgoed? Ik denk het wel. En ik denk ook dat we die nodig hebben. Het zal een benadering moeten zijn die de opgave centraal stelt om voor elke plek te komen tot een kwaliteitsverbetering in culturele zin. Anders geformuleerd: een erfgoedbenadering die onze voortgaande beschaving – als leesbare gelaagdheid en niet aflatende ontwikkelingsdrift – als uitgangspunt durft te nemen. Niet het bewaren, noch het benutten, maar het voortdurend verbeteren (mooi, duurzaam en functioneel) van de door onze soort geschapen leefomgeving is de centrale opdracht. De ontplooiing van de genius loci. Het ons overgeleverde erfgoed is daarbij dan primair een kwaliteitsstandaard, die we koesteren en die ons uitdaagt.

Dat is wat het gebouwde erfgoed in deze eeuw zou kunnen zijn. Geen lust, geen last, maar een leest. Een in het verleden gevormde mal die we doorgeven en die ons steeds weer uitnodigt het vakmanschap en de verbeeldingskracht van onze voorgangers te overtreffen. ■

CULTURELE FUNCTIES IN HET KLOKGEBOUW WERKEN ALS 'PLACE-MAKING' VOOR HERBESTEMMING VAN HET VOORMALIG PHILIPS TERREIN STRIJP-S IN EINDHOVEN.
FOTO: VERA CERUTTI